

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Kyberšikana z pohledu učitele na 2. stupni ZŠ a možnosti preventivního opatření

Vypracovala: Tereza Vaňková
Vedoucí práce: Kressa Jiří, Mgr. et Mgr. Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum

Podpis studenta

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou kyberšikany u žáků 2. stupně základních škol z pohledu a zkušeností vyučujících. Podstatou práce je zaměření se na pohled učitelů na problematiku kyberšikany.

V teoretické části práce jsou čtenáři seznámeni s komunikačními technologiemi, prostřednictvím kterých ke kyberšikaně dochází. Zvláštní pozornost je zde věnována sociálním sítím, které jsou v současnosti nejen mezi žáky určitým trendem. Nejdůležitější součástí je však část, která popisuje kyberšikanu, její odlišnosti od klasické šikany, věnuje se zde jak agresorovi, tak oběti kyberšikany, zaměřuje se na projevy kyberšikany a všímá si také role rodičů, ale zejména školy při prevenci a odhalování nežádoucího jevu. Není opomenuto ani řešení kyberšikany, a to jak z pohledu agresora (jeho trestní odpovědnost) tak z pohledu oběti (organizace a instituce pomáhající obětem některého trestného činu).

Praktická část se zaměřuje na sběr dat a představení dotazníku. Dále jsou prezentovány výsledky dotazníku prováděného ve spolupráci s vyučujícími na 2. stupni základních škol týkajícího se problematiky kyberšikany.

Klíčová slova:

Komunikační technologie, šikana, kyberšikana, trestní odpovědnost, prevence

Abstract

This work deals with the issue of cyberbullying among primary school pupils from the perspective and experience of teachers and professional staff. The essence of the thesis is to focus on the teachers' perspective on the issue of cyberbullying.

In the theoretical part of the thesis, readers are introduced to the communication technologies through which cyberbullying occurs. Particular attention is paid here to social networks, which are currently a trend not only among pupils. However, the most important part is the section that describes cyberbullying, its differences from traditional bullying, focuses on both the aggressor and the victim of cyberbullying, focuses on the manifestations of cyberbullying and also notes the role of parents, but especially the school, in preventing and detecting the unwanted phenomenon. It also addresses cyberbullying from the perspective of both the aggressor (criminal liability) and the victim (organisations and institutions helping victims of certain crimes).

The practical part focuses on data collection and the presentation of the questionnaire. Furthermore, the results of the questionnaire conducted in cooperation with primary school teachers on the issue of cyberbullying are presented.

Keywords:

Communication technologies, bullying, cyberbullying, criminal liability, prevention

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. et Mgr. Ph. D. Jiřímu Kressovi za cenné rady a možnost psaní práce přímo pod jeho vedením. Ráda bych mu dále také poděkovala za čas, který mi věnoval.

Následně bych ráda poděkovala mé rodině za plnou podporu nejenom při psaní bakalářské práce, ale také po celou dobu studia. Dále vyjadřuji velké díky mému příteli, který pro mě po celou dobu studia byl velkou oporou a měl se mnou velkou trpělivost. Nakonec bych ráda poděkovala pedagogům, kteří umožnili vytvoření praktické části této práce.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Prostředky IT a komunikace zneužitelné ke kyberšikaně	10
1.1. Pojem IT a komunikační technologie	10
1.2. Přehled komunikačních technologií	10
2. Šikana	11
2.1. Definice šikany	11
2.2. Rysy šikany	12
2.3. Druhy šikany	12
3. Kyberšikana	13
3.1. Kyberšikana	13
3.2. Specifika kyberšikany	14
3.3. Formy kyberšikany	15
3.4. Kyberšikana a právo	18
3.5. Kyberšikana na sociálních sítích	19
4. Aktéři kyberšikany	21
4.1. Pachatel a oběť	21
4.2. Aktéři kyberšikany ve školách	22
4.2.1. Kyberagresor	22
4.2.2. Kombinovaný agresor	23
4.2.3. Oběť	23
4.2.4. Přihlízející a příznivci	24
5. Obrana a ochrana proti kyberšikaně	24
5.1. Prevence kyberšikany	25
5.2. Role školy v případě kyberšikany	26
5.2.1. Prevence v rámci škol	26
5.2.2. Řešení kyberšikany ve školách	27
5.3. Role rodičů v případě kyberšikany	28
5.3.1. Prevence ze strany rodičů	28
5.3.2. Řešení kyberšikany ze strany rodičů	29
5.4. Součinnost rodičů a školy	29
5.5. Kam se obrátit	29
PRAKTICKÁ ČÁST	31
6. Cíl výzkumu	31

6.1.	Výzkumné otázky	31
7.	Výzkum	31
7.1.	Výběr respondentů	32
7.2.	Metoda sběru dat	32
7.3.	Analýza dat	33
7.4.	Interpretace získaných dat	33
7.4.1.	Bezpečnost	33
7.4.2.	Dovednosti	34
7.4.3.	Zájem o počítačovou gramotnost	35
7.4.4.	Snížení kyberšikany	37
7.4.5.	Kurzy zaměřující se na kyberšikanu	38
7.4.6.	Postupy při řešení kyberšikany	39
7.4.7.	Spolupráce	40
7.4.8.	Prevence	41
7.4.9.	Základ úspěšného vyřešení	42
7.5.	Analýza výzkumných otázek	43
8.	Závěr	46
9.	Zdroje	47

ÚVOD

Je naprosto zřejmé, že s rapidním rozvojem digitálních technologií, se vytvořil tento nový specifický fenomén, kterým by se měla společnost začít zabývat do větší míry. To je prakticky první důvod toho, proč jsem zvolila toto téma. Druhým důvodem, a ne málo podstatným, je to, že já sama jsem se s kyberšikanou setkala.

Když jsem byla na základní škole, internet, hlavně sociální sítě, byl teprve na samotném zrodu. Ale již v té době měl člověk možnost se s tímto jevem setkat. Lze zmínit stránky jako například Lidé.cz nebo ICQ.

Nyní, když jsem se vydala na cestu pedagoga, začala jsem o této problematice více přemýšlet a zaujaly mě především otázky, právě již zmíněné, kyberšikany. Učitelé mají ve své profesi velmi těžkou úlohu. Získat si důvěru žáka. To je podle mého názoru jeden z nejpodstatnějších úkolů, který se nemusí vždy podařit. V této práci se snažím ukázat zejména na to, jak samotní učitelé kyberšikanu umí řešit. Nemalá část práce se zabývá i otázkami, jak děti ochránit před negativními vlivy, vlivy internetu. Konkrétně jsou zde představeny možné preventivní opatření, které se budou moci využít na ochranu dětí. Je zde myšlenka zejména primární prevence, která se stává v tomto ohledu nezbytnou.

Tato práce se zaměřuje především na učitele 2. stupně základních škol. Podle výzkumu České děti v kybersvětě (2019) děti začínají používat sociální sítě postupně. První používání se datuje okolo 10. roku věku, kdy převládá využívání sociální sítě TikTok a postupným vývojem děti začínají používat více sociálních sítí (Instagram, Facebook Messenger, Snapchat, ...). Díky tomuto faktu je zřejmé, že na 2. stupni jsou již plnohodnotnými uživateli a je prakticky nemožné se s kyberšikanou neseťkat. Z tohoto důvodu je praktická část práce zaměřena na dotazníkové šetření, které odkrývá otázky týkající se této problematiky z pohledu pedagogů.

V teoretické části práce se klade velký důraz zejména na kvalitní vysvětlení pojmů týkající se kyberšikany, se kterými se lze často setkat. Nelze opomenout ani představení jednotlivých sociálních sítí a jejich funkcí. Teoretická část se zaměřuje také na představení forem kyberšikany, vymezení rolí (oběť x agresor) a zmapování projevů kyberšikany.

Na základě dotazníkového šetření je cílem zmapovat kyberšikanu na 2. stupni ZŠ z pohledu učitelů. Cílem bude zejména zjistit, zda jsou učitelé dostatečně připraveni na

možnost výskytu kyberšikany na škole. Zda pro vyřešení tohoto problému mají potřebné znalosti. Dílčím cílem je poukázat na to, jaký vliv by mělo zavedení většího počtu hodin počítačové gramotnosti, a co je konkrétně jejich přínosem.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Prostředky IT a komunikace zneužitelné ke kyberšikaně

1.1. Pojem IT a komunikační technologie

IT neboli informační technologie, a komunikační technologie (z anglických slov information and communication technologies) podle ČSÚ (2011) zahrnují technologie, jako jsou mobilní telefony, počítače, internet a s nimi spojené systémy, aktivity a procesy, které se podílejí na zobrazení, zpracování, skladování a přenosu informací a dat elektronickou cestou. V posledním desetiletí se tyto technologie používají na denní bázi a lze tuto dobu označit jako informační. Informační a komunikační technologie zahrnují širší škálu možností než pouze počítače, internet nebo smartphony. Nicméně, pro toto téma zmíněné komponenty postačí.

1.2. Přehled komunikačních technologií

Nejvýznamnějším aktérem ve světě informačních a komunikačních technologií je *internet*, který se řadí mezi nejzákladnější software pro online komunikaci a vyhledávání informací. Podle Sklenáka (2001) lze internet definovat jako globální informační systém, který:

- Je logicky propojen do jednoho celku prostřednictvím globálního adresního prostoru založeného na protokolu IP (Internet Protocol) nebo jeho následných rozšířeních/nástupcích,
- je schopen podporovat komunikaci prostřednictvím rodiny protokolů (Transmission Control Protocol) nebo jeho následných rozšířeních/nastupujících a/nebo jiných protokolů kompatibilních s protokolem IP,
- nabízí veřejně nebo privátně dostupné služby vyšší úrovně, které jsou založeny na komunikační a další infrastruktuře.

Neméně významný je v dnešní době *mobilní telefon*. Jedná se o elektronické přenosné zařízení, které plní řadu funkcí. Tyto funkce jsou charakteristické zejména tím, že mají člověku ulehčit život. Všechny mobilní telefony disponují funkcemi jako je rozesílání zpráv nebo telefonování. Pokročilejšími funkcemi jsou dále vybaveny *smartphony*, které kromě těchto základních funkcí mají funkce jako fotografování, přehrávání videí nebo připojení k internetu apod.

Za další prostředek, možný ke komunikaci, lze označit *osobní počítač*, který za poslední 3 dekády prošel dynamickým vývojem. Osobní počítač se skládá z počítačové skříně, monitoru, klávesnice a myši. Tyto čtyři komponenty jsou důležitou součástí užívání. Umožňuje psát dokumenty, vytvářet tabulky, sledovat naše finance, hrát hry, procházet web, kontrolovat emaily, komunikaci s přáteli prostřednictvím programů pro rychlé zaslání zpráv a download soubory. (Tech-lib.eu, 2021)

Za přenosný počítač lze považovat *notebook*. Je možné ho používat pro stejné účely jako osobní počítač, s tím rozdílem že je přenositelný.

Pro zlepšení a zpřesnění komunikace se používají *tablety*. Jedná se o další přenosný počítač. Tentokrát se jedná o počítač s dotykovou obrazovkou bez jakékoli klávesnice, myši nebo počítačové skříně. Podle Neumajera a spol. (2015) lze tablet definovat jako mobilní počítač s integrovaným dotykovým displejem, kterým je také primárně ovládán. Jedná se o napodobeninu moderního telefonu s tím rozdílem, že jeho rozměry jsou značně odlišnější.

2. Šikana

Pro pochopení celkové problematiky kyberšikany je nejprve nutné konkretizovat tradiční šikanu. A to především z toho důvodu, že je součástí šikany psychické. Tato kapitola se zaměří zvláště na definování tradiční šikany, vymezení jejích znaků a druhů.

2.1. Definice šikany

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, které lze přeložit jako spor, hádka nebo obtěžování. Šikanu obecně nelze přesně definovat. Důvodem je zejména ten fakt, že každý šikanu vnímá jinak. Lze konstatovat, že šikana je to, co za šikanu daný člověk považuje. Nejpřesněji šikanu popisuje Říčan již v roce 1995 a konstatuje: „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo.*“

Podle Vágnerové (2004) lze šikanu definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

Velmi konkrétní definici šikany specifikuje MŠMT (2020). Uvádí: „*Šikanování je agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky vůči jinému žákovi, případně*

skupině žáků. Jedná se o opakované (nikoliv nutně) chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně. Šikana je charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese.“

2.2. Rysy šikany

Šikana musí splňovat 3 kritéria, aby se naplnila její celková podstata a aby bylo možné ji za šikanu označit. Janošová a kol. (2016) uvádí 3 kritéria. Jedná se o:

- *Záměrnost v šikaně*
- *Mocenská nerovnováha mezi šikanovaným a šikanujícím*
- *Opakovanost*

Záměrnost je pro šikanu podstatným kritériem. Jedná se o úmyslné poškození druhé osoby. Na základě záměrnosti se agresor snaží oběti znepríjemnit život – pomlouvá, nadává, schovává věci, bije oběť, navádí ostatní proti oběti. Nezáměrné jednání často souvisí s nedostatkem sociálních kompetencí, respektive s chybným porozuměním určitým sociálním situacím či s nízkou úrovní sebeovládání. (Janošová a kol., 2016) Záměrnost agrese však poukazuje spíše na deficit v oblasti morálních hodnot a norem. (Janošová a kol., 2016)

Oběť se v případě šikany většinou bránit neumí, a právě proto dlouhodobě trpí. Agresor si je při šikaně jistý svou nadřazeností a silou. Jeho sebevědomí je na základě toho mnohem větší a díky tomu následně nemá strach zaútočit znovu. Mocenská převaha nemusí být pouze v síle agresora. Agresor může být více oblíbený u učitelů nebo v kolektivu, může být chytřejší nebo úspěšnější, má lepší rodinné zázemí, anebo má více finančních prostředků.

Incidenty propojené se šikanou se velmi často opakují. Nemusejí se opakovat útoky stejného druhu, ale jakékoliv útoky vůbec. (Kollerová, 2020) Formulace kritéria opakovanosti vychází v praxi ze subjektivních dojmů viktimizovaných a také z toho, co je objektivně pozorovatelné: zjišťuje se číselně vyjádřená opakovanost útoků. (Janošová a kol., 2016)

2.3. Druhy šikany

Šikanu lze členit podle jejích základních projevů do 3 skupin:

1. *Přímá a nepřímá*

Jde o označení druhů šikany, která je viditelná (přímá), anebo naopak skrytá (nepřímá). Podstatou přímé šikany je násilné chování, které se projevuje několika způsoby (nadávání, vyhrožování, napadání apod.)

Nepřímá šikana není pro okolí viditelná, ale oběť ji ze strany agresora přímo pociťuje. V tomto případě se spíše jedná o intriky ze strany agresora a sociální izolaci oběti.

2. *Fyzická a psychická*

Na základě forem útoku je rozlišována šikana fyzická, kam spadá například kopání, strkání, údery nebo bití. Psychická šikana je většinou současně také skrytá, a díky tomu je daleko nebezpečnější. Je charakteristická výsměchem, nadáváním, urážením, pomlouváním. Právě do psychické šikany lze řadit kyberšikana.

3. *Aktivní a pasivní*

Aktivní a pasivní šikana je stanovena na základě míry aktivity oběti. Aktivní šikana zahrnuje aktivitu oběti na maximum (dává agresorovi peníze, svačinu, nosí mu tašku apod.). U pasivní šikany se oběť agresorovi spíše vyhýbá.

3. Kyberšikana

Ve světě digitálních technologií není tento jev překvapivým. Slovo kyberšikana, z anglického slova cyberbullying, se označuje za typický druh šikany, která se poprvé začala objevovat na začátku tohoto tisíciletí, díky rozvoji kybernetického prostoru. Pro pochopení celkové problematiky je v tomto případě nejdříve nutné objasnit význam slova šikana. Je to zejména z toho důvodu, že kyberšikana bývá ve většině případů propojena s reálným světem, světem, kde jsme offline.

3.1. Kyberšikana

V dnešním světě se jedná o známý jev, který se vyskytuje zejména v okruzích mladší generace. Z důvodu velkého množství definic a konkretizací tohoto pojmu se setkáváme s chybami v interpretaci daného výrazu. V první řadě je nutno brát v potaz fakt, že kyberšikana patří mezi jednu z forem šikany. Díky této skutečnosti se tyto dva jevy značně prolínají a definice šikany pouze rozšiřuje pojem kyberšikany o určitá specifika.

Komplexnost tohoto pojmu se vyobrazuje ve studii Ruth Wendt a Thorstena Quandta (2016) Tvrdí, že kyberšikana je negativní forma online komunikace mezi dvěma nebo

více osobami. Obvykle zahrnuje aspekty, jako je obtěžování, ponižování, urážky nebo vyhrožování. (Wendt, Quandt, 2016)

Lze ji také definovat jako nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti. (Kopecký, Krejčí, 2010)

Na online platformě e-bezpečí.cz (2008) je konkretizována jako zneužití ICT (informačních komunikačních technologií), zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým činnostem, které mají někoho záměrně vyvést z rovnováhy.

Podle Kateřiny Vágnerové (2011), která se zabývala zejména celkovou minimalizací šikany, je definice kyberšikany následující: *„Kyberšikana (cyberbullying) bývá definována jako trýznění, hrozby, obtěžování, ponižování, ztrapňování nebo jiné útoky mezi mladistvými pomocí internetu, interaktivních a digitálních technologií nebo mobilních telefonů. Má stejné charakteristiky jako nepřímé tradiční šikanování: stává se opakovaně, zahrnuje psychické násilí a je záměrná.“* Pomocí výhrůžných zpráv je oběť psychicky napadána, díky čemuž dochází k výše zmiňovanému trýznění osoby.

3.2. Specifika kyberšikany

Nyní je nutné se soustředit na konkrétní trendy, které kyberšikanu vymezují a díky kterým se od šikany distancuje.

Prvním důležitým rozdílem je anonymita. Tato anonymita pracuje na neverbální komunikaci a odstraňuje informace v reálném čase vyjádřené ve formě gest, výrazů obličeje nebo hlasové prozodie, které poskytují podněty k významu zprávy. (Graf, 2022) Prostřednictvím komunikačních technologií má agresor možnost se ukrýt pomocí internetového avatara, díky kterému nelze snadno přijít na jeho identitu. Ačkoliv to tak samozřejmě může na internetu být, ukazuje se spíše, že většina obětí kyberšikany „svého“ agresora zná. (Černá a kol. 2013)

Za další specifický znak tohoto fenoménu lze považovat průběh prostřednictvím elektronických médií. Dnešní generace se plně napojuje na komunikační sítě, bez kterých si již nedokáže představit běžný den. Tyto komunikační sítě se čím dál tím více zdokonalují, tudíž je pravděpodobné, že se s tento jev bude v budoucnu objevovat pravidelněji.

Kyberšikana, stejně jako šikana, má svou opakovanost. Je zde ale vnímán zásadní rozdíl. V této situaci nemusí útočit pouze agresor. V závislosti na tom, že internet a sociální sítě jsou veřejným prostorem, může dojít také ke kyberšikanování ze strany internetového publika. V tomto případě lze opakování dosáhnout redistribucí ponižujícího obsahu v rámci sociální sítě, ve které pachatelé a spoluuživatelé sdílejí spojení. (Chan, Cheung, Lee, 2021) Díky internetové sociální rozmanitosti lze navazovat na internetu stovky kontaktů. a tím kyberšikanu více prohlubovat.

Jak již bylo naznačeno, mezi agresorem a obětí se objevuje mocenská nerovnováha, která agresorovi dává tu možnost mít neustálý přístup k oběti. Zde nezáleží na tom, jak je agresor silný fyzicky. Útoky se objevují zejména psychické povahy a dopadají na mentální zdraví oběti. Ze strany agresora dochází k negativní disinhibici, která představuje ztrátu zábran v negativním slova smyslu. K té dochází tehdy, kdy člověk na internetu nebo v kyberprostoru používá vulgarismy, drsnou kritiku, hněv, nenávisť, hrozby, nebo se věnuje pornografii s násilím, dětské pornografii nebo kybergroomingu. (Hollá, 2013)

Kyberšikana znesnadňuje kontrolu jak ze strany rodičů, tak i školy. Chybí zde klasické znaky šikanování, kterých bychom si mohli povšimnout. (Bláhová, Šalšová, 2012) Z toho důvodu je velmi těžké ji odhalit a následně poskytnout důkazní materiály.

3.3. Formy kyberšikany

Příčiny a důvody šikanování jsou stejně různorodé jako jejich projevy. (Hollá, 2013) Existuje mnoho faktorů, které zapříčiňují vznik kyberšikanování a které se vyskytují u spousty žáků. Jedná se zde o osobní a psychologické faktory žáků, jejichž nastavení může být klíčové a může předpovědět, zda bude docházet v třídním kolektivu ke konfliktům, či nikoliv. Většinou se jedná o zvýšenou agresivitu, jejíž příčin může být několik.

Nové technologie vytváří velkou škálu možností pro vznik tohoto problému a na internetu se tento jev objevuje v několika formách. Odborná literatura se shoduje v tom, že existuje několik projevů, s nimiž se lze setkat. Černá a kol. (2013) uvádí několik forem:

- **Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla**

Tato forma kyberšikany je v dnešním světě velmi častý jev. Agresor se vydává na internetu za oběť. Používá k tomu její různé fotky, případně i videa, která následně umístí na internet a vyjadřuje se na sociálních sítích takovým nevhodným způsobem, aby oběť co nejvíce poškodil. V krajních případech dochází i

k ukradení hesla. Díky tomu má agresor přímý přístup na účet oběti, tudíž může vystupovat za něj a jakkoliv zneužít jeho osobní informace.

- **Vyloučení a ostrakizace**

V této situaci dochází k vyloučení oběti ze skupiny na sociálních sítích. Oběť by do skupiny ráda patřila, ale skupina jí to neumožní. V průběhu dospívání lidé postupně mění orientaci z rodiny na vrstevníky, vliv a význam rodiny klesá ve prospěch vrstevníků, jejich postojů názoru a vlivu. (Nielsen Sobotková, 2014) U mladých lidí se zvyšuje potřeba někam patřit a být součástí celku, ale tato forma kyberšikany může vést k určité frustraci z této nenaplněné potřeby.

- **Flaming**

Tento pojem je vytvořen z anglického slova flame, což znamená plamen. Plamen v tomto případě představuje drsnou hádku mezi dvěma nebo více uživateli jakékoli sociální sítě. Témata, u kterých se předpokládá všeobecné povědomí veřejnosti a jasně vymezený postoj každého uživatele, a tudíž i odlišnost jednotlivých názorů, jsou téměř vždy plná střetů a mohou vygradovat až ve flame war. (Jirásková, 2012)

- **Kyberharašení a kyberstalking**

V případě kyberharašení se jedná o jednosměrnou komunikaci agresora s obětí. Agresor své oběti zasílá opakovaně zprávy, které oběť vnímá jako nepříjemné. V horším případě může docházet ke kyberstalkingu, kdy je rozdíl zejména v tom, že oběť má strach o své bezpečí. Součástí kyberstalkingu je vyhrožování, zastrašování či dokonce vydírání.

- **Pomlouvání**

Jedná se o sdělování nepravdivých informací o druhém, které má za cíl nějaký druh sociálního poškození/vyloučení. (Černá a kol., 2013)

- **Odhalení a podvádění**

Tento jev lze charakterizovat jako zveřejňování osobních informací o oběti ve formách fotek, videí nebo jiných obsahů, které by mohly oběti uškodit.

- **Happy slapping**

Je to ta forma kyberšikany, jejíž základem je někoho fyzicky napadnout v reálném světě, natočit o tom video a následně ho zveřejnit na internet. Účel videa je obzvláště pobavit publikum.

S pozoruhodným rozdělením přišla Hollá (2013), která navrhla projevy kyberšikany rozdělit podle závažnosti její formy. Inspirací pro toto rozdělení byla studie S. Hinduja a J. W. Patchina z roku 2009. Tvrdí, že: „Vzhledem k tomu, že některé typy kyberšikany jsou jednoznačně škodlivější, mohou mít za následek nepřetržité působení.“ (Hinduja, Patchina, 2010) Holá (2013) navrhla následující rozdělení:

- a. Méně závažné projevy kyberšikany
 - Teasing – chování, které šikanu pouze připomíná
 - Online útoky
 - Vyloučení z online skupiny
 - Online vysmívání
- b. Středně závažné projevy kyberšikany
 - Krádež identity
 - Posílání online obrázků bez povolení
 - Šíření informací
- c. Velmi vážné projevy kyberšikany
 - Fyzické hrozby
 - Pronásledování
 - Zastrasování
 - Vyhrožování smrtí

Projevy se mohou kombinovat a jejich užití se může stupňovat. Začínají postupným online vysmíváním a mohou pokročit až k zastrašování nebo vyhrožování.

S pomocí moderních technologií se dnes setkáváme často s problematikou kybergroomingu. Kybergrooming znamená vytvoření vztahu založeného na důvěře mezi nezletilými a obvykle dospělými, kteří používají informační a komunikační technologie k systematickému získávání a vykořisťování nezletilých pro sexuální účely. (Wachs a kol., 2012) Kybergroomeréři využívají sociální platformy, jako chatovací místnosti nebo sociální sítě, aby se dostali co nejbližší do kontaktu se svými oběťmi. Celá tato situace se odehrává na sociálních sítích a přechází následně do reálného světa. Nejznámějším případem v ČR je kauza Pavla Hovorky z Prahy, který tímto způsobem dokázal vylákat na schůzku přes 20 chlapců a některé z nich zneužil. (Švestková, Soldán, Řehka, 2019)

3.4. Kyberšikana a právo

Kyberšikana je pro právní řád velmi specifickým jevem, jehož konkrétní úpravu v právu nelze nalézt. Z důvodu absence této úpravy vydalo Ministerstvo školství metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22, jež představuje návod pro školy a její pedagogické pracovníky, aby šikaně a kyberšikaně předcházeli. Byť kyberšikana není jako taková samostatně v právu upravena, její projevy se prolínají v několika právních oblastech jako například v ústavním právu, správním právu, trestním právu či právu občanském.

V ústavním právu při páčání kyberšikany může docházet zejména k porušování základních práv a svobod zakotvených v Listině základních práv a svobod. Konkrétně čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod zakotvuje, že každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Právě páčáním kyberšikany může být do tohoto základního práva a svobody zasaženo.

Pokud jde o správní právo, kyberšikana může naplňovat některou ze skutkových podstat přestupku. S agresorem, v tomto případě pachatelem, bude vedeno přestupkové řízení, kde bude projednáváno páčání přestupkové činnosti. Pro skutečnost, zda bude na jednání agresora nahlíženo jako na přestupek či trestný čin, je rozhodující závažnost, nebezpečnost a společenská škodlivost činu a u majetkových činů je rovněž rozhodující výše způsobené škody. U majetkových trestných činů je pro zahájení trestního stíhání nezbytné, aby výše škody způsobené trestným činem přesáhla částku ve výši 5 000 Kč.

Jak je již výše naznačeno, ani trestní právo trestný čin kyberšikana nezná. Jednání agresora nicméně může naplnit skutkovou podstatu rovnou několika trestných činů. Jednání agresora může v případě kyberšikany naplňovat znaky skutkové podstaty trestného činu účast na sebevraždě (§ 144), těžké ublížení na zdraví (§ 145), ublížení na zdraví (§ 146), omezování osobní svobody (§ 171), loupež (§ 173), vydírání (§ 175), útisk (§ 177), pomluva (§ 184), znásilnění (§ 185), sexuální nátlak (§ 186), kuplířství (§ 189), šíření pornografie (§ 191), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193), svádění k pohlavnímu styku (§ 202), krádež (§ 205) a poškození cizí věci (§ 228). Vzhledem k tomu, že tato práce se zaměřuje výhradně na kyberšikanu ze strany agresorů na 2. stupni ZŠ, budou tito agresori ve většině případech trestně stíháni a následně souzeni dle zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Právě podle tohoto zákona se projednávají protiprávní

činy, kterých se dopustily děti mladší 15 let a mladiství, tj. ten, kdo dovršil 15. rok a nepřekročil rok 18.

Způsobí-li agresor v souvislosti s kyberšikanou oběti škodu (věcnou škodu) nebo nemajetkovou újmu (újmu na zdraví), může být proti němu vedeno také občanskoprávní řízení, na jehož konci může být agresorovi rozsudkem uložena povinnost k náhradě této škody či nemajetkové újmy. Agresor může rovněž například svými urážkami, ponižováním či napadáním zasáhnout do osobnostních práv oběti. V tomto případě dochází k porušení práva na ochranu osobnosti dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a agresor může být i v tomto případě účastníkem soudního sporu o náhradu škody či nemajetkové újmy.

3.5. Kyberšikana na sociálních sítích

Dnešní svět internetu představuje pestrou škálu možností toho, jak mediální prostředky využívat. Pro šíření kyberšikany agresoři dnes nejvíce využívají sociální sítě, které umožňují využití většiny forem kyberšikany.

Podle Kohouta (2016) můžeme sociální síť v rámci počítačového pojetí definovat jako online službu, která na základě registrace umožní vytvořit profil uživatele, pod kterým lze tuto službu využívat zejména ke komunikaci, sdílení informací, fotografií, videa atd s dalšími registrovanými uživateli. Nejznámějšími a nejpoužívanějšími platformami jsou v dnešní době zejména Instagram, TikTok, Facebook, Youtube, Snapchat a Twitter.

- *Facebook*

Sociální síť, která umožňuje sdílet osobní informace v podobě statusů a sdílených fotek. Tyto informace člověk sdílí svým přátelům nebo fanouškům, které na internetové platformě má. Na této sociální síti dochází ke kyberšikanování velmi často. Aniž by člověk chtěl, může i nevědomky vytvořit oběť z někoho jen například tím, že nebude souhlasit s jeho názorem a ohradí se. Následně vytvoří vlnu kritiky od uživatelů, kteří zastávají stejné názory a mohou tak začít nepřiměřeně útočit. Na této platformě se lze setkat se všemi formami kyberšikany.

- *Instagram*

Jedná se o sociální síť, která slouží zejména ke sdílení fotografií a videí. Na této platformě najdeme zejména prvky online vysmívání a krádež identity. Krádeže identity jsou velmi běžným jevem, a proto je důležité, aby každý uživatel měl svůj účet řádně zabezpečený, nejlépe dvoufázovým ověřením při přihlašování. Tato

platforma je výhodná zejména tím, že se dá propojovat s ostatními sociálními sítěmi. Pokud ale dochází ke kyberšikaně, je to pro oběť značná nevýhoda.

- *TikTok*

Označuje se za nejnovější sociální síť, kde lidé zveřejňují svá videa, kde tancují, zpívají nebo vytvářejí zábavné koncepty pro širší publikum. Tato síť je dnešní „kolébkou“ kyberšikany zejména u mladistvých. Setkáme se zde především s vysmíváním, ponižováním nebo i zastrašováním. Svoboda (2021) uvádí, že alespoň nějakou zkušenost s TikTokem má 21 procent české internetové populace a velikostně je v Česku srovnatelný se Snapchatem nebo LinkedInem.

- *Snapchat*

Jedná se o mobilní aplikaci, která představuje další z mnoha sociálních sítí. Snapchat funguje pouze na bázi „stories“, které představují krátkometrážní obrázky či videa, která si mezi sebou posílají vybraní uživatelé a která po uplynutí 24 hodin od momentu nahrání navždy zmizí. (Kocián, 2018) Tato teorie nemusí být vždy pravdivou a každý uživatel může cizí „stories“ navždy zvěčnit. Stačí pouze zapnout nahrávání obrazovky na mobilním telefonu anebo obrazovku vyfotit. To je základem pro kyberšikanu v tomto světě sociální sítě. Na základě tohoto může docházet k vydírání, vysmívání nebo zastrašování. Agresor má na této platformě příležitost, aby jeho chování zůstalo dokonale skryto. Například: pokud agresor posílá své oběti výhrušné zprávy, ty po přečtení okamžitě a navždy zmizí. S touto aplikací je nejvíce spojován projev rizikového chování nazývaný sexting, který lze chápat jako chování, které zahrnuje odesílání, přijímání nebo přeposílání částečně nahých nebo nahých obrázků prostřednictvím mobilního zařízení. Problémem v dnešní době je, že tohoto rizikového chování se dopouští mladší 18 let, a tím se dopouští trestného činu dle §192 Trestního zákoníku o Výrobě a nakládání s dětskou pornografií.

- *Twitter*

Jedná se o sociální službu, která napomáhá sdílet lidské myšlenky s ostatními uživateli. Lze ji označit za „schránku“ aktuálních situací a pocitů. Na této síti neexistuje uzavřená komunita, kterou si lze vytvořit jako například na Facebooku. Každý může vidět příspěvky kohokoliv (pokud nedojde k zablokování uživatele). Na této síti se lze nejčastěji setkat s formou kyberšikany zvané flaming. (viz. kapitola 3.4), kdy v komentářích může docházet k drsným hádkám, které mohou následně osobu poškodit.

- *Youtube*

Obdobným fenoménem sociálních sítí se stal Youtube. Jeho funkce je velmi významná již od roku 2013, kdy na tuto platformu začali přidávat videa tzv. youtubeři. Jeho historie sahá ale již do roku 2005, kdy byl vytvořen a je řazen mezi 2. nejnavštěvovanější platformy světa. Lze zde najít mnoho videí, která mají nejen zábavný koncept, ale také edukativní, motivační apod. Nelze opomenout, že také zde se lze setkat s kyberšikanou. Může zde docházet k vysmívání, vyhrožování nebo také šíření informací prostřednictvím videí nebo komentářů.

Podle Statista (2021) je za nejpoužívanější sociální síť považován Facebook s 2,5 miliardou aktivních uživatelů. Jak již bylo zmíněno, druhou nejpoužívanější sociální sítí je Youtube. Hned za ním se řadí WhatsApp a dále Instagram, který má přes 1 miliardu aktivních uživatelů. Populární platforma TikTok se řadí teprve na 7. místo nejpoužívanějších sociálních sítí za rok 2021. Lze predikovat, že jeho působení se v následujících letech minimálně dvojnásobně zvýší.

Používání sociálních sítí má globální charakter. Podle počtu uživatelů sociálních sítí lze vyčlenit země, které používají sociální sítě v největší míře. Podle Statista (2021) se na prvním místě umístila Čína s pomalu 1 miliardou uživatelů. Následuje ji Indie (639 miliónů uživatelů) a na třetím místě se nachází USA s 295 miliony uživatelů. Je zcela zřejmé, že zde dochází ke korelaci. Čím více obyvatelů je v daném státu, tím více se zde nachází aktivních uživatelů sociálních sítí.

4. Aktéři kyberšikany

Tato kapitola se zabývá osobami, které se přímo i nepřímo podílí na kyberšikaně. V porovnání s tradiční šikanou se v tomto případě aktéři zásadně neliší. Hlavní dva aktéři se vyskytují v podobě agresora a oběti. Nelze zapomenout ani na roli přihlížejících, kteří mají v této oblasti také značný podíl.

4.1. Pachatel a oběť

U tradiční formy šikany je obecně známé, že se na ní podílí obzvláště muži. Je to zejména kvůli jejich lepší fyzické kondici. V kybersvětě se toto genderové rozdělení nalézá také. Mnoho studií (Barlett, 2012, Hollá, 2013, Vaňkátová, 2012) se shoduje, že i v tomto případě existuje mezi mužským pohlavím a účastí na kyberšikaně pozitivní korelace. Ukazuje to rovněž významný výzkum, který se zabývá metaanalýzou genderových rozdílů v rámci páchaní kyberšikany (Sun, 2016) a dokazuje právě tuto závislost. Důvody

jsou prosté – větší počítačová gramotnost, více času tráveného na počítači, větší „odvaha“. (Vaňkátová, 2012).

V případě dospívajících dívek je dokázané, že mají tendenci více se podílet na nepřímých, méně viditelných formách šikanování, včetně psychického a emocionálního obtěžování. (Hollá, 2013)

Jak již bylo výše zmíněno, kyberšikana se objevuje v kybernetickém prostoru, tudíž není zapotřebí vyvinout jakoukoli fyzickou sílu k jejímu vytváření. To poukazuje na fakt, že každý se může stát internetovým agresorem nebo obětí. Je nutné dodat, že i zde existuje pozitivní korelace. Čím častěji jedinec používá informační a komunikační technologie, tím více je ohrožen kyberšikanou. (Klímová, 2015)

4.2. Aktéři kyberšikany ve školách

Problematika kyberšikany má možnost přenášet se do reálného světa a naopak. A právě v tomto bodě se vyskytuje značný problém. Aktéry kyberšikany v tomto případě lze rozdělit do značně diferenciovaných rolí. Hollá (2013) přišla s následujícím rozdělením:

4.2.1. Kyberagresor

Jednotlivý útočníci v kyberprostoru se charakterizují různými specifickými rysy a projevy kyberútoků. Jejich odlišnosti vyplývají obzvláště ze způsobu útoků, ale různé jsou také jejich motivy. V praxi se také objevují ti útočníci, kteří žádný motiv nemají. Hollá (2017) diferencuje kyberagresory podle způsobu realizování online útoků na:

- Přímého agresora, který se osobně podílí na kyberšikanování jednotlivce nebo skupiny osob
- Zprostředkovaného agresora, který zneužívá zmanipulované osoby k online útokům

Dále také z hlediska periodicity realizování online útoků:

- Pravidelný kyberagresor – zejména chlapci
- Příležitostný kyberagresor – zahraniční studie zaznamenávají děvčata mnohem častěji jako příležitostné agresorky

Identifikace kyberagresora nemusí být v mnoha případech snadná a u nemála případů se stane, že agresor není nikdy odhalen. Kopecký a Szotkowski (2019) se zaměřili na české děti v kybersvětě a jejich cílem bylo odhalit, jak se chovají online a co jim hrozí. Jejich

výzkum přinesl několik výstupů. Předně je nutno zmínit, že jejich výzkumný soubor byl složený z 2700 respondentů a z toho 41,29 % zažilo v roce 2018 některou z forem kybernetické agrese. Ve studii konkretizovali a uvedli přesná procenta, kdo byl podle respondentů kyberagresorem. Ve většině případů se jednalo o spolužáka/y ze stejné třídy (29,4 %), bývalého kamaráda (16,4 %), žáka z jiné školy (14,43 %) nebo spolužáka z jiné třídy (12,6 %). Na tomto výstupu lze vidět, že u většiny případů převládá kyberšikana z řad vrstevníků.

4.2.2. Kombinovaný agresor

U tohoto typu agresora je typická šikana, která se kombinuje s klasickou šikanou a šikanou prostřednictvím komunikačních technologií. Klasickou šikanu převádí do kybernetického prostoru, kde ho prakticky nic neomezuje a může ve svých útocích lehce pokračovat.

4.2.3. Oběť

V dnešní době, kdy komunikační technologie používá téměř každý, se může obětí kyberšikany stát kdokoliv. Oběti u klasické šikany jsou charakterizovány jako méně oblíbené v kolektivu, a díky tomu jsou pro agresory snadnějším terčem. Do značné míry se na tom mohou podílet jejich osobnostní charakteristiky. (Černá, et al., 2013) Oběti kyberšikany jsou u většiny případů jedinci, kteří tráví hodně času na internetu a tím pádem jsou náchylnější tomu, aby se staly objektem kyberšikany. Hollá (2013) rozděluje oběti

- **Agresivní kyberoběť**

Jedná se o osobu, která jedná agresivně a její jednání je provokující a vyvolává agresivní chování a napětí u druhých. Ve chvíli, kdy okolí dochází trpělivost, se pak tato osoba sama stává obětí. (Skálová, 2020)

- **Pasivní kyberoběť**

Jedná se o nejzákladnější typ oběti kyberšikany, která je charakteristická typickými znaky oběti – citlivost, nízké sebevědomí, odlišnost od ostatních.

- **Falešná kyberoběť**

V tomto případě se nejedná o pravou oběť. Vystupuje zde agresor, který se za oběť pouze vydává.

4.2.4. Přihlízející a příznivci

Přihlízející jsou v tomto momentě určujícím prvkem. Mohou kyberšikanu zastavit, anebo ji dále šířit. V porovnání s klasickou šikanou je jejich spektrum mnohem větší a je nazýváno spíše publikem. Přihlízející se liší podle dvou způsobů:

- Aktivní – jedinci, kteří se snaží pomoci oběti, anebo naopak pomáhají agresorovi
- Pasivní – svůj názor na problém udržují v sobě a nijak na situaci nereagují

Do publika kyberšikany se může dostat kdokoli, kdo využívá informační a komunikační síť. Může se jednat o velmi početné publikum, jelikož agresor zveřejní dehonestující informace na sociálních sítích, které mohou být dále šířeny, a pokud takto zveřejněné informace správci určitých webových stránek neodstraní, tak po čase se tyto ponižující a citlivé informace dostávají i na povrch, což oběti způsobuje další psychickou újmu. (Kalamár, Kaiserová, 2020)

5. Obrana a ochrana proti kyberšikaně

Tato kapitola se zabývá tím, co je u tohoto fenoménu tím nejdůležitějším aspektem. A to zejména prevencí. Nelze v tomto případě opomenout roli školy, rodičů a zejména jejich součinnost. Pro dnešní svět je fenomén kyberšikany poměrně novým jevem a z tohoto důvodu je nutné, aby se i před touto novou formou šikany dokázal jedinec bránit. Kopecký a Szotkowski (2018) vymezili několik pravidel, jak se před kyberšikanou chránit:

- Respektovat ostatní uživatele
- Nebýt přehnaně důvěřivý
- Nesdělovat citlivé informace, které by mohly být zneužity
- Seznámit se s pravidly služeb internetu a GSM sítí
- Seznámit se s riziky, které souvisí s elektronickou komunikací

Tato pravidla jsou důležitá především pro snížení rizika výskytu. 100% ochrana zaručená nikdy není. Jestliže se kyberšikana objeví, měl by jedinec znát, jak se co nejefektivněji bránit, případně snížit dopady útoku. Kavalír, et al. (2009) formulovali několik kroků, které by měly kyberšikanu odvrátit:

- Ukončete komunikaci
- Blokujte útočníka
- Oznamte útok, poraďte se s někým blízkým, kdo vám může pomoci

- Uchovejte důkazy
- Vyhledejte pomoc psychologa, zaměřte se na trénink asertivity
- Nebuďte nevšímaví (pro svědky a okolí)
- Podpořte oběti (pro svědky a okolí)

5.1. Prevence kyberšikany

Pojmem prevence lze označit všechna opatření směřující k předcházení a minimalizování jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledků. (Čech, 2015) Prevence je díky tomu velmi rozsáhlá a dělí se na tři základní typy. Rozlišuje se primární, sekundární a terciární prevence. V kontextu kyberšikany postačí pouze primární prevence.

Primární prevence je nejdůležitější částí při předcházení jakéhokoli rizikového chování. Člení se na specifickou a nspecifickou. Podle Národního ústavu pro vzdělávání specifickou prevenci dále členíme do tří úrovní: všeobecná, selektivní a indikovaná prevence. Tyto tři úrovně prevence jsou vymezovány především v závislosti na cílové skupině.

Kavalír et al. (2009) uvádí, že v internetovém světě existuje obecný rámec chování, který konkretizuje několik pravidel chování. Tento obecný rámec se nazývá netiketa. Nejdůležitější pro uživatele je pochopit tyto zákonitosti:

- Uživatel sítě je pouze člověk a nemělo by se na to zapomínat. Jedinec by tomu měl přizpůsobit své chování.
- To, co by jedinec neudělal nebo neřekl v reálném životě, by neměl dělat ani říkat ve světě online.
- Jedinec by neměl být agresivní.
- V případě sporu by měl být jedinec objektivní a neútočit na druhého prostřednictvím vulgárních slov.
- Internet je celosvětovým médiem a je nutné vždy vědět s kým komunikujeme a co je v jeho kultuře či náboženství slušné.
- Jedinec by měl brát ohled na druhé.
- Důležité je respektovat druhé lidi. Jedinec nikdy nemůže vědět, čím si druhý člověk na druhé straně sítě prochází.
- Respekt chyb je stejně důležitý.
- Jedinec by se neměl dopustit šíření hoaxů neboli falešných zpráv. Jedná se zprávy, které nejsou pravdivé a mohou poškodit jedince nebo celou společnost.

- Zásadním pravidlem internetu je zákaz porušování autorských práv (Kavalír, 2009)

Nejdůležitějším bodem toho, jak předcházet kyberšikaně, je řídit se pravidly pro ochranu, které jsou uvedeny výše. Dále používat dostatečně silná hesla, díky kterým se do počítače oběti nikdo nedostane. Na každých internetových stránkách, kde je potřeba zadávat přihlašovací údaje, je člověk nabádán vytvořit při registraci silné heslo. Heslo by mělo obsahovat seskupení čísel a písmen a mělo by být dostatečně dlouhé. Nelze zapomenout ani to, že přihlašovací údaje musí znát pouze uživatel a nikdo jiný.

Uživatel internetu by si měl také uvědomit vzácnost svých osobních údajů. Tudíž by je nikde neměl zveřejňovat. Po zveřejnění osobních údajů je možnost jejich zneužití.

5.2. Role školy v případě kyberšikany

Ve škole je nutná zejména primární prevence proti kyberšikaně. Jak je již výše zmíněno, kyberšikana je pro právní řád velmi specifická a její konkrétní úpravu v právu nelze najít. Pro podchycení tohoto problému vydalo Ministerstvo školství metodický pokyn MŠMT č. 28 275/2000-22. V roce 2017 byl tento metodický pokyn upraven a doplněn o nová doporučení. V tuto chvíli se tedy již jedná o metodický pokyn MŠMT- 32550/2017-1.

5.2.1. Prevence v rámci škol

Školy jsou povinny zajistit bezpečnost a ochranu zdraví svých žáků a zároveň vytvářet podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů. (MŠMT, 2017) Tuto legislativu upravuje v ČR školský zákon 561/2004 Sb., 2012.

Již v roce 2013 Notar konkretizoval minimální kroky, které by měly školy formulovat při vytváření preventivního programu proti kyberšikaně. Mluví zde zejména o těchto 4 bodech:

1. Školy by měly definovat kyberšikanu
2. Měly by mít svou politiku
3. Školy by měly vyškolit zaměstnance, studenty a rodiče a ti by pak měli být schopni identifikovat kyberšikanu, pokud jí uvidí
4. Měly by být schopny využívat technologie k filtrování obsahu, díky kterému následně zajistí vymáhání.

MŠMT v ČR (2017) stanovilo základní pravidla a doporučení, jak právě kyberšikaně ve škole předcházet:

- Zanést do školního řádu pravidla používání ICT, intranetu a mobilních telefonů (během vyučování, přestávkách, v areálu školy).
- Informovat žáky o netiketě a „listině práv na internetu“. O této listině by měli být informováni i rodiče nezletilých žáků, např. vyvěšením na webových stránkách škol.
- Instalovat a využívat software, který v učebnách vyučujícím umožňuje informovat se přes svůj počítač, co právě žák na své ploše dělá. (Informovat o tomto opatření žáky a systém nezneužívat!)
- Být vzorem vhodného užívání moderních technologií.
- Pracovat na povědomí žáků o rizikovém chování na internetu.
- Definovat kompetence v rámci školy a na akcích konaných školou mimo místo, kde se uskutečňuje vzdělávání).
- Začlenit témata spojená s rizikovým chováním na internetu do výuky.
- Vzdělávat pedagogy.
- Podporovat pozitivní využívání technologií.

Jak je již výše uvedeno, kyberšikana se nejčastěji vyskytuje mezi vrstevníky tzn. spolužáky ve třídě, spolužáky z jiné třídy, ale ze stejné školy. Z tohoto důvodu má primární prevence ve školských zařízeních skutečně rozhodující vliv. Z toho důvodu je nutné se držet výše zmíněných kroků, aby docházelo k minimalizaci výskytu kyberšikany ve školských zařízeních.

5.2.2. Řešení kyberšikany ve školách

Existují dvě možnosti jednání školy při vzniku kyberšikany. Pokud se kyberšikana odehrává přímo na půdě školy, škola je plně kompetentní a povinna, aby kyberšikanu řešila. Jestliže se kyberšikana odehraje mimo školní prostředí, škola v tomto případě nemá žádnou povinnost a nemusí tento incident řešit. V těchto případech je nejlepší možností kontaktovat PČR nebo OSPOD. V krajních mezích se rodiče poškozeného mohou obrátit na pomoc právního zástupce.

Pokud se kyberšikana objeví na půdě školy, pedagogové by neměli její vliv na žáky podceňovat. Pedagog, zejména třídní učitel, by měl projevit zájem a zajímat se o vzniklou problematiku. Ze všeho nejdříve by měly proběhnout rozhovory s informátory (ti, kteří kyberšikanu ohlásili) a oběťmi. V této chvíli je nutné, aby učitel byl co nejvíce empatický. Následně je nutné najít vhodné svědky, kteří mohou kyberšikanu potvrdit. Nejprve, než dojde k výslechu kyberagresorů, je nutné oběti poskytnout řádnou ochranu. Pro částečné

vyřešení kyberšikany je nutné svolání výchovné komise, jejímž členy budou pedagogové, žák/žáci (agresor/agresoři) a jeho/jejich rodič. Rozhovor s rodiči oběti by měl proběhnout až poté. V neposlední řadě je nutné pracovat s celou třídou, která je důležitým svědkem problému. (Kolář, 2016)

Při řešení problému kyberšikany je nutné postupovat důkladně. V mnoha případech vyšetřování se pedagogové dopouští častých omylů. Kolář (2011) uvádí několik z nich:

- Učitelé často neumí rozpoznat nezvyklé formy šikan a v případě šikany ihned hledají svědky.
- Učitelé nerespektují a neberou ohled na oběť.
- Srovnávají se výpovědi oběti a agresorů. V některých případech je docíleno špatně usouzených závěrů. Např. agresor je označen jako oběť a naopak.
- Pedagog vyšetřuje přímo ve třídě.
- Ředitel pozve rodiče údajné oběti a rodiče údajného agresora, některé pedagogiky a vyšetřuje pouze na základě těchto výpovědí.
- Po vyřešení se pozvou rodiče agresorů najednou. Rodiče se následně spojí a odvolávají se na nespravedlivé odsouzení.
- Oběť opustí školu nebo je převedena do jiné třídy. Tam šikana pokračuje.

5.3. Role rodičů v případě kyberšikany

5.3.1. Prevence ze strany rodičů

Při prevenci kyberšikany roli rodičů nelze opomenout. Jsou to právě oni, kteří určují hranice, které by jejich dítě nemělo překročit. Určují, jak dlouho může dítě internet používat, mohou kontrolovat stránky, které jejich dítě navštěvuje.

Předně by měl rodič vědět, jak se má na internetu chovat a v návaznosti na to, by měl tuto netiketu předat svému dítěti. Rodič by měl dítěti vysvětlit všechna rizika používání internetu a měl by své dítě nabádat k tomu, jak internet správně využívat.

Dnešní doba již pokročila natolik, že rodič může kontrolovat, co jeho dítě na internetu dělá. Nejznámější funkcí v počítačovém systému Windows je Rodičovská kontrola. Po jejím nastavení je možné sledovat, co dítě na internetu přesně dělá a filtrovat internetové stránky, které by nemělo navštěvovat.

5.3.2. Řešení kyberšikany ze strany rodičů

Černá a kol. (2013) konstatují, že při výskytu kyberšikany není příhodné odírat dětem přístup na internet úplně. Komentuje to tím, že děti si na internetu vytvářejí či upevňují vrstevnické vztahy. Díky úplnému omezení pak nedochází k naplňování psychických potřeb.

V případě zjištění, že je dítě terčem kyberšikany, by měl rodič důkladně vyšetřit situaci a nedělat unáhlené kroky. V případě potřeby by měl kontaktovat rodiče agresora a společnými silami by měli vzniklou situaci vyřešit.

Pokud rodič neví, jak danou problematiku vyřešit, lze se v tomto případě obrátit na školu nebo Policii ČR.

5.4. Součinnost rodičů a školy

Spolupráce školy a rodičů je velmi podstatná. Bendl (2003) charakterizuje 2 základní roviny, se kterými se lze v této situaci setkat. Vymezuje spolupráci se všemi rodiči a dále s vybranými skupinkami rodičů tzn. rodičů šikanovaných a šikanujících dětí se školou a mezi sebou.

Spolupráce se všemi rodiči je velmi obecná. Škola se snaží informovat rodiče o celkovém novodobém fenoménu kyberšikany. V návaznosti na to škola pořádá různé besedy, kde rodiče informuje o tom, co dělat v případě výskytu nebo také v případě podezření na kyberšikanu.

Druhá skupina spolupráce (spolupráce rodičů šikanovaných a šikanujících dětí se školou a mezi sebou) je jedním z klíčových prvků prevence a řešení šikanování na škole. (Bendl, 2003)

- Spolupráce školy s rodinou oběti
- Spolupráce školy s rodinou agresora
- Spolupráce rodičů šikanovaných a šikanujících mezi sebou

5.5. Kam se obrátit

Kyberšikana je značně složitý fenomén a většinou není jednoduché o ni s někým mluvit. V rámci České republiky bylo vytvořeno několik institucí, které se zabývají bojem proti kyberšikaně a pomáhají obětem, které se bojí svěřit blízkým osobám. Lze zmínit například:

- **Bílý kruh bezpečí**

Jedná se o instituci, která se zabývá diskrétní pomocí obětem trestných činů. Není nijak časově limitovaná, tudíž nabízí 24hodinovou pomoc. Poskytovaná pomoc vždy respektuje individuální potřeby oběti a její osobnost, přihlíží také k okolnostem trestného činu. (bilykruhbezpeci.cz, 2022) Linka pomoci je 116 006. Poradny Bílého kruhu bezpečí lze najít v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Brně, Olomouci, Jihlavě, Pardubicích, Liberci nebo Ostravě.

- **Linka bezpečí**

Posláním Linky bezpečí je poskytovat kvalitní a snadno dostupnou pomoc dětem, studentům a všem, kteří jednají v jejich zájmu. Jejím cílem je pomáhat klientům v náročných životních situacích. Nabízí telefonické poradenství, rychlou pomoc a kontakty na další odborníky. Jedná se o bezplatnou telefonní linku pro děti, mládež a studující do 26 let. Jak je již uvedeno, linka bezpečí nabízí primárně telefonní poradenství, ale na jejich internetových stránkách existuje chatovací místnost, která je pro některé jedince více komfortní než telefonát. (Linkabezpeci.cz, 2022)

- **PREV**

PREV centrum se zabývá prevencí jakýchkoli forem rizikového chování a poskytuje těmto osobám také psychosociální pomoc. (prevcentrum.cz, 2022)

Dále existují zákonem dané instituce, na které je možné se v případě nouze obrátit také. Jedná se zejména o pedagogiko-psychologické poradny, dětská krizová centra nebo Policie ČR.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Cíl výzkumu

Hlavním cílem v praktické části bakalářské práce bylo zmapování povědomí učitelů o kyberšikaně na 2. stupni ZŠ. Jejich povědomí o kyberšikaně bylo zkoumáno zejména z hlediska jejich znalostí s ohledem na předcházení kyberšikaně a na navrhované postupy řešení při jejím výskytu. Zároveň jsem v rámci výzkumu chtěla zjistit, jakých kurzů, které se věnovaly právě kyberšikaně, se pedagogové za svou praxi zúčastnili a zda pro ně tyto kurzy byly určitým přínosem. V teoretické části zjišťuji, že pro vznik kyberšikany je nutné využití digitálních technologií, tudíž tato práce směřuje i tímto směrem. V práci zjistíme, zda podle učitelů je díky počítačové gramotnosti, která je vyučovaná ve školách, možné snížení kyberšikany či nikoliv.

Výsledkem této práce by mělo být zjištění, zda je jejich informovanost o tématu dostačující.

6.1. Výzkumné otázky

V práci jsou definované 2 výzkumné otázky. První otázka se soustřeďuje na výuku počítačové gramotnosti ve školách, která je podle mého názoru základem pro prevenci kyberšikany u dětí na 2. stupni ZŠ. Druhá výzkumná otázka je dále směřována konkrétně na povědomí pedagogů o kyberšikaně s ohledem na její následné šetření ve škole. Výsledné výzkumné otázky jsou formulovány:

Výzkumná otázka č. 1: Jaký přínos by mělo rozšíření vyučovacích hodin počítačové gramotnosti?

Výzkumná otázka č. 2: Jsou učitelé dostatečně připraveni na možnost výskytu kyberšikany ve škole?

7. Výzkum

Výzkum této bakalářské práce je založen na kvalitativním způsobu provedení. Vybranou metodou tohoto kvalitativního výzkumu byl dotazník. Dotazníkové otázky byly formulovány tak, aby na ně bylo možné odpovědět co nejkonkrétněji. Tyto dotazníkové otázky umožní následné zodpovězení právě na otázky výzkumné, které jsou pro tuto práci podstatné. Dotazníky byly předloženy několika pedagogům, kteří učí na 2. stupni základních škol, což je pro tuto práci podstatné. V tomto případě nebylo nutné poskytnout

dotazník těm, kteří se s kyberšikanou setkali. Stěžejní bylo získat informace o jejich znalostech spojené s kyberšikanou.

7.1. Výběr respondentů

Výzkum této práce je zaměřen na učitele 2. stupně základních škol. Dotazníky byly rozeslány několika učitelům z Jihočeského kraje a z kraje Vysočina. Mezi respondenty bylo 6 mužů a 4 ženy s různě dlouhou praxí. Dotazníky jim byly rozeslány prostřednictvím e-mailu a následně na ně postupně odpovídali.

Tabulka č. 1: Seznam respondentů

	Pohlaví	Délka praxe
<i>Respondent č. 1</i>	žena	5 let
<i>Respondent č. 2</i>	muž	11 let
<i>Respondent č. 3</i>	muž	29 let
<i>Respondent č. 4</i>	muž	31 let
<i>Respondent č. 5</i>	muž	17 let
<i>Respondent č. 6</i>	muž	33 let
<i>Respondent č. 7</i>	žena	17 let
<i>Respondent č. 8</i>	žena	25 let
<i>Respondent č. 9</i>	muž	3 roky
<i>Respondent č. 10</i>	žena	20 let

Zdroj: Vlastní zpracování

Základní školy v Jihočeském kraji byly vybírány zejména z okresu Tábor, kam jsem dříve chodila na základní školu, tudíž zde nebyl problém oslovit pár učitelů. Další učitelé jsou vybíráni z okresu Českých Budějovic, Strakonice a Prachatic. Učitelé z Vysočiny byli vybíráni z okresů Jihlavy a Pelhřimova.

7.2. Metoda sběru dat

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky, byly vytvořeny otázky dotazníkové, které byly následně použity v dotazníkovém šetření. Na platformě Google Forms byl vytvořen dotazník s celkem 9 otázkami. Prostřednictvím e-mailu, který byl poslán s dotazníkem, byli jednotliví učitelé informováni o dané problematice a ujištění o uchování jejich anonymity. Dotazník byl vytvořen tak, aby bylo jednoduché pochopit význam otázky a dále také abych vždy dostala odpovědi, které jsem právě potřebovala. Pro přesné pochopení jednotlivých otázek byly na začátku dotazníku vymezeny pojmy, se kterými se respondenti během vyplňování mohli setkat. V tomto případě nebylo totiž jisté, zda se všichni s touto problematikou setkali a zda jsou o ni konkrétně obeznámeni.

Učitelé byli informováni, že vyplnění dotazníku nebude trvat více jak 15 minut. Po shromáždění odpovědí na platformě Google Forms byly odpovědi následně přepsány. Dotazníky byly přepsány i s občasnými gramatickými neshodami, aby odpovědi byly co nejvíce autentické.

7.3. Analýza dat

Správná interpretace dat je v kvalitativních výzkumech stěžejní. V tomto případě se nedá pracovat se statistickými údaji. Respondentů bylo pouze malé množství a informace nebylo možné shrnout do určitého celku. V tomto případě je nutné pracovat s odpověďmi individuálně.

Pro správnou analýzu byla zvolena metoda otevřeného kódování. Základem otevřeného kódování je rozbití textu na určité kategorie. Tyto kategorie jsou následně pojmenovány a s nově vytvořenými kategoriemi výzkumník dále pracuje. Do přepsaných dotazníků byly doplňovány poznámky, díky kterým byly následně vybrány správné kódy pro popis jednotlivých kategorií.

Na základě analýzy jednotlivých dat byly pro tento výzkum uvedeny tyto kategorie:

- Bezpečnost
- Dovednost
- Zájem o počítačovou gramotnost
- Snížení kyberšikany
- Účast na kurzech
- Postupy při řešení kyberšikany
- Prevence
- Spolupráce
- Základ pro úspěšné vyřešení

7.4. Interpretace získaných dat

7.4.1. Bezpečnost

Bezpečnost ve světě digitálních technologií je tím nejdůležitějším základem kybernetického prostředí. Učení toho, jak by se děti měly správně chovat na internetu a jak by měly správně využívat počítače, není úkolem pouze rodičů. Velkou zásluhu by na tom měly mít také hodiny IT ve školách, které mají značně rozvíjet počítačovou gramotnost žáků.

R1 popisuje: „*Bezpečný pohyb na soc. sítích by měl být klíčovým pro využívání. Žáci by měli vědět, jak se na sítích chovat.*“

Po hodinách IT by žáci měli být znalí toho, jak bezpečně digitální technologie používat. Měli by vědět, že důležitá jsou silná hesla. R2 také dále uvádí: „*...Žáci by měli rozeznat hoaxy a další, vědět, co je a není vhodné sdílet, jak se chránit a podobně.*“

R3 se shoduje s ostatními respondenty a doplňuje je o určité specifikum. „*Měly by být schopní pohybovat se bezpečně v online světě a identifikovat jeho hrozby. Zvláště ve vazbě na ochranu zdraví a duše jedince.*“

Dále se odpovědi spíše shodovaly. R8 jako jediný přišel s nápadem, který se u jiných respondentů neobjevil. „*Děti by měly mít znalosti v oblasti kyberšikany, využívání/zneužívání sociálních sítí. Často je trápí, že o nich někdo něco napsal na sítích a neumí si s tím poradit, trápí je to, možná i to by mohlo být součástí hodin počítačové gramotnosti.*“

Bezpečí na internetu a na sítích by mělo být pro žáky klíčové. Respondenti se shodují na tom, že právě bezpečnost je stěžejní. Pro prohloubení bezpečnosti R8 navrhuje zapojit do hodin počítačové gramotnosti také hodiny, které by byly určené tématu ohledně narušení bezpečí.

7.4.2. Dovednosti

V rámci hodin, při kterých je počítačová gramotnost rozvíjena, jsou důležité dovednosti, které si žáci v průběhu výuky osvojí. Pro zaručení bezpečnosti na internetu jsou dovednosti, které jsou spjaté s užíváním digitálních technologií, určitou nutností. Podle Švrčinové (2020) patří do základních digitálních kompetencí následující: vyhledávání informací, práce s textem, práce s tabulkami, úprava obrázků, prezentace, sociální sítě a tvorba webového obsahu.

R1 řadí do digitálních dovedností následující: „*Základní práce v programech, umět si dohledat potřebné informace.*“

R2 tvrdí, že: „*Stěžejní je schopnost orientovat se v prostoru internetu.*“

Postoj R3 je následující: „*Měli by umět ovládat svůj telefon/PC i z jiného pohledu, než na něm pouze „pařit“ a chatovat. IT by mělo umožnit dětem ulehčené práce v budoucnu, obsluha počítače a využití počítače k získávání dalších znalostí a dovedností.*“

R4 se vyjádřil poměrně stručně. Dovednosti konkretizoval do jednoho velkého celku: „*Reálné povědomí o IT světě.*“

R5 uvádí, že je důležité: *Získání souhrnu schopností potřebných pro život v informační společnosti a také schopnost orientovat se v prostoru internetu.*“

R6 interpretuje konkrétní dovednosti: „...*na ZŠ jednoznačně: ovládat MS Office jako zkušený uživatel, umět programovat – to max. základy – jsme základní škola, učíme žáky číst a psát a počítat, programování skutečně jen základy!*“

R7 mluví o: „*Získání klíčových kompetencí v oblasti ICT.*“

R8 detailně popisuje dovednosti: „*Naučit je efektivně pracovat s počítačovými programy a usnadnit jim tak práci při učení a prezentacích... Schopnost si zavést a spravovat webovou stránku, ...*“

R9 konstatuje, že je důležité: „*Naučit děti vyhledávat informace, naučit je vyhodnotit jejich pravdivost, dále je využít atd.*“

R10 tvrdí: „*Ukázat dětem, že mobil, tablet a notebook lze použít i jinak než jen jako herní konzole. Ukázat jim „kancelářské“ softwary typu Office, soc. sítě, 3D tisk, robotika.*“

Získání dovedností je stejně klíčové jako bezpečné využívání digitálních technologií. Z těchto odpovědí lze soudit, že primárními dovednostmi je spíše obsluha počítačových programů a orientace v prostoru na internetu je lehce upozaděna. Tyto dovednosti, které si žáci osvojí, využijí dále i v dospělosti, tudíž by jejich výuka neměla být opomíjena, protože je v dnešní době mnohem přínosnější než kdy dříve. Stačí se pouze porozhlédnout kolem nás a ihned si člověk uvědomí, že digitální kompetence jsou v současném světě nutností.

7.4.3. Zájem o počítačovou gramotnost

Zájem o počítačovou gramotnost v posledních letech ve společnosti značně stoupá, tudíž je pravděpodobné, že i děti o hodiny IT budou mít větší zájem. Vyšší zájem určuje značné rozvíjení digitálních technologií a také fakt, že užívání IT se vyskytuje v dnešním světě na každodenní bázi.

Většina respondentů se shodla na tom, že děti by o větší počet hodin IT měly určitě větší zájem.

R1 dodává: „*Ano – aby měly širší rozhled.*“

R2 v této situaci zaujímá spíše negativní přístup a tvrdí: „*Myslím si, že většina mladších dětí by o hodiny IT zájem neměla – o počítače se začínají zabývat, většinou až později.*“

Digitální technologie nabízí spoustu možností. Žáci v tomto případě berou tyto technologie spíše jako prostředníka pro vytvoření zábavy. To potvrzuje R3, který dodává: „*...Žáky spíše zajímají hry na PC*“ a k celé situaci ohledně vyššího zájmu dětí o IT má neutrální postoj. Tvrdí: „*Někteří ano, někteří vůbec.*“

R4 konstatuje: „*O počítače by děti měly větší zájem, ale o hodiny IT ne.*“

Hodiny IT jsou většinou brány jako jedny z těch odpočinkových. To nám dokazuje i odpověď R5: „*Děti by větší zájem určitě měly. Důvodem je jejich představa, že látka v předmětech spojených s počítači je pro ně jednodušší.*“

R6 tvrdí: „*Ano, zájem by jistě měly, PC technika je jim blízká, hlavně pro formu komunikace, navíc atraktivita oboru IT v současné době je velmi vysoká.*“

Respondent č.7 si nebyl touto otázkou nejdříve jistý. Následně ale odpověděl: „*...Obecně předpokládám, že ano. Jde to s požadavky doby, digitalizací apod.*“

Problematiku nedostatku digitálních kompetencí řeší respondent č.8. Myslí si, že by děti zájem o více hodin měly a dále uvádí: „*S mobilními telefony žáci umí, ale často neumí pracovat se základními programy v počítači – naučit je efektivně pracovat s programy a usnadnit jim tak práci při učení a prezentacích.*“

R9 má podobný názor jako R5: „*Myslím, že si myslím, že ano, ale hodně žáků si od toho slibuje více zábavy než dovedností.*“

R10 jako ostatní konstatuje, že by děti měly větší zájem, ale dále tvrdí: „*Podle mého názoru je lepší využití techniky i ve výuce jiných předmětů – na naší škole používání tabletů v hodinách zeměpisu, matematiky, biologie, fyziky a jazyků.*“

Podle většiny vyučujících se hodiny IT vyučují od 5. do 9. třídy většinou jedenkrát týdně. Většina tedy vyučuje prozatím v původní nižší míře. S účinností z roku 2021 musí školy postupně přejít na změny RVP, které se dotýkají právě světa digitálních technologií. Klíčové kompetence jsou rozšířeny o kompetence digitální, které obsahují:

Na konci základního vzdělávání žáka:

- ovládá běžně používaná digitální zařízení, aplikace a služby; využívá je při učení i při zapojení do života školy a do společnosti; samostatně rozhoduje, které technologie, pro jakou činnost či řešený problém použít
- získává, vyhledává, kriticky posuzuje, spravuje a sdílí data, informace a digitální obsah, k tomu volí postupy, způsoby a prostředky, které odpovídají konkrétní situaci a účelu
- vytváří a upravuje digitální obsah, kombinuje různé formáty, vyjadřuje se za pomoci digitálních prostředků
- využívá digitální technologie, aby si usnadnil práci, zautomatizoval rutinní činnosti, zefektivnil či zjednodušil své pracovní postupy a zkvalitnil výsledky své práce
- chápe význam digitálních technologií pro lidskou společnost, seznamuje se s novými technologiemi, kriticky hodnotí jejich přínosy a reflektuje rizika jejich využívání
- předchází situacím ohrožujícím bezpečnost zařízení i dat, situacím s negativním dopadem na jeho tělesné a duševní zdraví i zdraví ostatních; při spolupráci, komunikaci a sdílení informací v digitálním prostředí jedná eticky (MŠMT, 2020)

Dále vzdělávací oblast IT (Informační a komunikační technologie) byla změněna na vzdělávací oblast Informatika. Na prvním stupni základních škola je její časová dotace 2 hodiny týdně a na 2. stupni základních škol je nynější časová dotace 4 hodiny týdně.

7.4.4. Snížení kyberšikany

Ve fázi zvýšené počítačové gramotnosti u dětí je možné, že dojde také ke snížení kyberšikany. Lze předpokládat, že by její výskyt mohl být méně častý. Samozřejmě je nutné dodat, že se tohoto jevu již nikdy nelze zbavit na 100 %.

S ohledem na respondenty, kladná reakce byla u 6 z nich. Většinou jejich odpovědi byly stručné „Ano“. Dále svoje výpovědi nijak nerozváděli. R10 svoji domněnku rozvinul o patřičná specifika: *„Ano, máme dobré zkušenosti, pokud si na toto téma pustíme video typu „Say No“ a pak o nich diskutujeme.“*

R3 se vyjádřil taktéž poměrně stručně a z jeho odpovědi nelze vyvodit žádný závěr. Konstatuje: *„Těžko odhadnout.“*

Odpověď R4 je spíše negativní: „*Nedomnívám se, že by zde byla přímá úměrnost. Proto nelze odpovědět Ano x Ne.*“

R9 se také vyjadřuje ke vztahu kyberšikany a počítačové gramotnosti. Jeho postoj je spíše neutrální. Uvádí: „*Může, ale nemusí.*“ Tímto odkazuje i na ten fakt, že se kyberšikany nedá nikdy zcela zbavit. Důležité je jí předcházet všemi formami, které škola i rodiče mají.

V případě 6 respondentů, kteří odpověděli pouze „Ano“, se nabízí otázka, proč tuto domněnku mají, či zda s tímto jevem mají patřičné zkušenosti.

7.4.5. Kurzy zaměřující se na kyberšikanu

Dnešní doba nabízí nespočetně kurzů, na které se nejen pedagogové mohou přihlásit. Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost také nabízí kurzy online, tudíž člověk se může z pohodlí domova snadno vzdělávat.

Tato část práce byla o zjištění, zda učitelé nějakými kurzy zaměřující se na kyberšikanu prošli. Je to z toho důvodu, že díky kurzu mohou být více připraveni na možnost výskytu kyberšikany ve školách.

R1 uvádí, že se zúčastnil stejnojmenného kurzu „*Kyberšikana.*“

R2 má následující zkušenosti: „*Kurzů mediální gramotnosti.*“

Další jednoznačnou odpověď přišla i od R3: „*Studium ICT koordinátora.*“

R4 svou odpověď rozvinul a konstatuje: „*Účastnil jsem se 2 kurzů, ale obecně se zabývajících šikanou, tedy i kyberšikanou. Jinak se ji dotýkají ale všechny kurzy zaměřené na zdravé vztahy v třídním kolektivu.*“

R5, R6 a R9 nemohli své zkušenosti sdílet. R5 tvrdí: „*Žádného kurzu jsem se nezúčastnil.*“ R6 tvrdí: „*Už si nepamatuji.*“ R9 konstatuje, že se jedná o „*několik školení...konkrétně si nevzpomínám.*“

Kurzy pro učitele nabízí i Policie ČR. Právě tohoto se zúčastnil R7, kdy označuje: „*Seminář Policie ČR pro pedagogy školy.*“

Další respondent je opět nejistý. R8 tvrdí: „*Přímo si nepamatuji názvy, ale jednalo se právě o dva kurzy zaměřené na kyberšikanu.*“

O setkávání se ve školách a řešení této problematiky kolektivně v učitelském sboru konstatuje R10. Tvrdí: „*Máme pravidelné schůzky s naším metodikem prevence.*“

Kurzy, semináře, školení apod. mohou při řešení kyberšikany ve školách být určitým přínosem. Záleží ale také na tom, jak moc dotyčného kurz zajímá a jak jeho obsah v budoucnu využije.

7.4.6. Postupy při řešení kyberšikany

V případě výskytu kyberšikany na škole je včasný zásah nejdůležitější. MŠMT v roce 2017 vydalo metodická doporučení, co v takovýchto případech dělat.

R1 diskutuje o okamžitém zásahu: „*Důležitá je okamžitá intervence, dále okamžitě zamezit dalšímu šíření.*“

R2 konstatuje: „*Podobné jako u šikany, s rozšířením o platformu, skrze niž se kyberšikana udála (kontaktování platformy atd.).*“

R3 stručně popsal, co je při postupu to nejdůležitější: „*Vyhledání pachatele, který se často skrývá mezi spolužáky.*“

R4 se opírá o legislativu, která v tomto případě občas redukuje práva školy. Tvrdí: „*Škola může řešit ve valném případě pouze dopady kyberšikany na vztahy mezi žáky ve škole. Proto je její řešení na půdě školy nepřímé, legislativně nepodchycené a tím i nemožné. Většinou se opravdu děje mimo školu – a to je problém!*“

R5 zmiňuje: „*...Pokud k ní už dojde, tak... odhalit a usvědčit pachatele.*“

R6 klade zejména důraz na spolupráce, která je dále rozvíjena v podkapitole 7.4.7. Tudiž k obecnému postupu uvádí: „*Je nutné řešit kyberšikany postupně...navazuje prevence celého kolektivu a trest dle závažnosti.*“

K postupu se stručně vyjádřil R7: „*...Důležité je odlišit, jestli se kyberšikana stala v rámci vyučování nebo mimo něj...*“

R8 tvrdí: „*Pohovory zvlášť s obětí, agresorem, svědky, ..., po důkladném projednání s individuálními účastníky kyberšikany, následné řešení s příslušnými orgány a postihy...*“ Tato výpověď souvisí i s tématem spolupráce, která je v tomto případě také důležitá, ale rozebírá se podrobněji v další podkapitole.

R9 se k postupu nevyjádřil.

R10 uvádí: „*Hodně široká otázka ☺, případné problémy ihned řešit, ...někdy to lze vyřešit pouze interně...*“

Je nutné uvědomit si, že správný postup při řešení kyberšikany je tím správným krokem k jejímu úspěšnému vyřešení.

7.4.7. Spolupráce

Spolupráce s žáky, učiteli, odbornými pracovníky apod. je v tomto případě stěžejní. Spolupráce se řadí mezi nejdůležitější součást šetření kyberšikany. MŠMT (2017) stanovilo, kdo by výskyt kyberšikany měl řešit a s kým by dotyční měl spolupracovat. Jedná se tedy zejména o školního metodika prevence s výchovným poradcem, školního psychologa, třídního učitele, školské poradenské zařízení a pediatra. Dále stanovilo jako nejrychlejší možnou pomoc oběti spolupráci s pedagogicko psychologickou poradnou, středisko výchovné péče nebo jakéhokoli psychologa v místě bydliště.

R1 uvádí, že je důležitá: „*Odborná pomoc metodika prevence, ..., dále oznámit situace zákonnému zástupci oběti, příp. informovat další orgány (OSPOD, PČR).*“

R2 apeluje zejména na spolupráci s žáky: „*...Podstatná je odborná komunikace se žáky.*“

R3 se k formám spolupráce nijak nevyjádřil.

R4 zmiňuje pouze: „*...Spolupráce s policií.*“

R5 se vyjadřuje k otázce spolupráce následovně: „*Pokud k ní už dojde, tak je nutné ve spolupráci s POLICIÍ ČR odhalit a usvědčit pachatele. Oběti je třeba poskytnout maximální psychologickou podporu – spolupráce s psychologem, případně psychiatrem.*“

R6 popsal konkrétně, s kým jednat jako první a kdo do situace může být pozván. Uvádí: „*...Jednání se žákem – obětí, jednání s agresorem, jednání se svědky, jednání s rodiči, podle závažnosti jednání s OSPOD či PČR...*“

Ohledně vyšetřování kyberšikany s návazností na spolupráci R7 zmiňuje: „*...podílí se na něm školní poradenský tým (metodik prevence, výchovný poradce, psycholog) a třídní učitel... Podle situace je možné do vyšetřování zapojit policii, OSPOD. S výsledky a přijatými opatřeními je potřeba seznámit zákonné zástupce žáků.*“

R8 se vyjádřil k otázce spolupráce v rámci podkapitoly 4.7.6. Postupy při řešení kyberšikany.

R9 uvádí: „*Rodiče, psycholog, zaměření na fyzické mezilidské vztahy a vazby v reálném kolektivu, policie...*“

R10 konkretizuje ve kterých případech s Policií ČR spolupracovat: „*...V některých těžších případech spolupracovat s policií a OSPOD, a samozřejmě s rodiči.*“

Z výpovědí lze konstatovat, že znalost učitelů ohledně problematiky kyberšikany je klíčová. Musíme vědět přesný postup spolupráce. Je nutné vědět, že Police ČR a OSPOD je poslední krajní možností řešení. Nejprve by se škola měla snažit o interní vyšetření. A až poté uvažovat o dalších krocích.

7.4.8. Prevence

S preventivními programy se setkáme téměř na všech školách. Je ale nutné jejich správné uchopení a použití. Pokud dojde například i k malé změně programu, který byl sestaven přesně pro určitou třídu, může dojít k narušení jeho cíle.

Důkladnou prevenci popsal R1: „*...PREVENCE – tzn. mluvit s žáky o tom, jak se mají na sociálních sítích chovat. Rodiče by měli kontrolovat „pohyb“ svých dětí na sítích, měli by mít přístupová hesla a měli by doma o těchto věcech mluvit.*“

R2 zmiňuje: „*Uvědomění si včasné prevence, práce s výchovným poradcem, práce s psychologem, informovat žáky, besedy.*“

R3, R4, R7 a R9 se k otázce prevence nevyjádřili.

R5 má se odkazuje na hodiny IT. Uvádí: „*Kyberšikaně je třeba předcházet zvyšováním počítačové gramotnosti...*“

R6 se vyjadřoval k rozsahu preventivních programů na jeho škole: „*...Prevence je na naší škole skutečně hodně.*“

R8 uvádí: „*Je třeba neustálé vysvětlování. Není možné dělat, že se problémy nedějí, nevšímat si jich.*“

R10 tvrdí: „*Je nutné mluvit o možných problémech a nebezpečích s dětmi...*“

Prevence proti jakémukoli rizikovému chování je ve školách velmi důležitá. Děti mohou snadno pochopit jaké následky by jejich činy mohly mít. Na odpovědích respondentů je vidět, že většina z nich si včasnou prevenci uvědomuje.

7.4.9. Základ úspěšného vyřešení

V případě kyberšikany se nabízí otázka, zda se dá vůbec nějakým způsobem úspěšně vyřešit, pokud se již ve škole vyskytne.

R1 uvádí: „Škola jako taková nesmí nahlížet do mobilů či účtů žáků. Je proto velmi obtížné kyberšikany vyřešit. Často jde o slovo proti slovu žáků. Záleží na intervenci a šikovnosti vyučujících – metodika prevence a výchovného poradce, jak si s tím poradí. Důkazy však nemají hmatatelně v ruce. Jde o to, jakým způsobem vedou rozhovory (vyšetřování) s žáky, kteří jsou nějakým způsobem do kyberšikany vtaženi, a co jim žáci odhalí.“

R2 dále konstatuje: „Jistě je úspěšné vyřešení důležité pro oběť i pro možnou nápravu agresora, dále také pro další případy.“

R3 si úspěšným vyřešením není jistý. Tvrdí: „Toto je poměrně problematické jednoznačně odpovědět.“

R4 tvrdí, že vyřešit se ve škole nedá. Uvádí: „Možné je ve škole pouze její předcházení.“

R5 zastává podobný názor jako R4. Prohlašuje: „Kyberšikana se nedá vyřešit, dá se ji pouze částečně předcházet a pomáhat obětem.“

R6 se snaží o konkrétní odpověď. Konstatuje: „Na základě toho, že agresor bude skutečně odhalen, a ponese za své jednání úplnou odpovědnost včetně jeho rodičů (zákonných zástupců) ...“

R7 uvádí: „Základem vyřešení je oznámení a spolupráce zainteresovaných žáků, rodičů, školního poradenského týmu, případně policie a OSPOD. A pak přijatých nápravných opatření a případně dalších preventivních programů.“

R8 tvrdí: „Vyřešit se dá právě díky důkladnému prověření a rozhovory se všemi účastníky kyberšikany.“

R9 odkazuje k filozofickému zamýšlení. Klade řečnickou otázku: „Úspěšně? Vyřešit? Dá se úspěšně zbavit svět nespravedlnosti? Zatím máme v ruce jen vysvětlování a prevenci...“

R10 vyzdvihuje: „Komunikovat s postiženými, ideálně mít k dispozici důkazní materiál v podobě fotek, videí apod.“

Z odpovědí lze zjistit, že někteří respondenti si jsou vědomi základů úspěšného vyřešení. Nachází se ale zde i tací, kteří se domnívají, že pokud ke kyberšikaně již dojde, úspěšně vyřešit se to nikdy zcela nedá. Dalo by se diskutovat o tom, že hlavním důvodem je zejména psychické rozpoložení oběti kyberšikany. Dá se ale spekulovat o tom, že při využití odborné pomoci se dá v případě kyberšikany vyřešit vše.

7.5. Analýza výzkumných otázek

Odpovědi respondentů sloužily jako klíč k zodpovězení 2 výzkumných otázek stanovených již na začátku praktické části.

První výzkumná otázka zní: *Jaký přínos by mělo větší zařazení vyučovacích hodin počítačové gramotnosti?* Hodiny IT ve školách jsou nyní důležitější než kdy dříve. Žáci se musí naučit to, jak se správně na internetu chovat, jak bezpečně a zároveň bezstarostně používat digitální technologie. Důležité v tomto bodě bylo zjistit, zda by podle učitelů docházelo při zvýšení počtu hodin počítačové gramotnosti ke snížení kyberšikany. Zda se zvýšení těchto hodin dá považovat jako jedna z hlavních možností prevence. **Bezpečnost** byla zmiňována jako jedna z nejčastějších odpovědí. Je tudíž jisté, že učitelé si skutečně uvědomují možnosti digitálních technologií a jejich vlivu na žáky, zejména pak ty na 2. stupni základních škol. Uvědomují si jeho rizika, možnosti ztrát osobních údajů apod.

Druhým přínosem zvýšení počítačové gramotnosti byly zmiňovány **dovednosti**, kterých žáci v průběhu hodin IT nabydou. Žáci by se měli naučit, jak správně používat kancelářské softwary (vytvářet prezentace, pracovat se systémem Microsoft Word nebo Microsoft Excel), osvojit si základy používání ICT. Lze konstatovat, že právě i toto nabytí dovedností vede ke schopnosti bezpečného používání digitálních technologií.

Zvýšení zájmu ze strany žáků je samozřejmostí. Je ale nutné konstatovat, jaký ten zájem je. Většina žáků vnímá hodiny IT jako hodiny „odpočinkové“ a spíše si myslí, že jedinou náplní těchto hodin je hraní her. Takto to vnímá i většina respondentů. Je možné, že díky zvýšení hodin by zájem žáků stoupl. Otázkou ale také je, zda by ten zájem měl pozitivní, nebo negativní dopad. Na druhou stranu, atraktivita IT oboru v dnešní době velmi stoupá a je možné, že žáci v oboru vidí větší smysl, než je pouze hraní her. Je nutné v této fázi brát v potaz zejména to, že se jedná o názory pedagogů, tudíž ty jsou zcela subjektivní. Nelze v tomto případě vytvářet teoretická východiska.

Je nezbytné brát v potaz to, že počet hodin IT dle RVP ZV se aktuálně skutečně zvyšovat na školách bude a je pro to příhodná situace zkoumat, jaký skutečný přínos to bude na žáky mít. Lze ale předpokládat, že rozšíření dovedností, a s tím spojení zvýšení bezpečného pohybu na sítích, je samozřejmostí. Jak již bylo zmíněno výše, z pohledu většiny učitelů je **snížení kyberšikany** v důsledku zvýšení hodin počítačové gramotnosti reálné. Důležité je, aby se učitelé v hodinách IT soustředili i na tuto problematiku a neopomíjeli ji. Do teď byly hodiny IT soustředěny zejména na nauku kancelářských softwarů, ale nyní je možné, že při zvýšení hodin IT žáci dosáhnou mnohem lepších vědomostí a schopností souvisejících s pohybem na internetu a sociálních sítích.

Druhá výzkumná otázka sleduje povědomí učitelů o kyberšikaně, zejména o vědomosti jejího řešení. Výzkumná otázka číslo 2 zní: *Jsou učitelé dostatečně připraveni na možnosti výskytu kyberšikany ve škole?* Tato výzkumná otázka je zkoumána z různých úhlů. Byl zde kladen důraz na **účast učitelů na kurzech**, které se právě kyberšikanou zabývají. Překvapivě většina z pedagogů nějakým kurzem, nebo minimálně školením, prošla. Pouze jeden respondent uvedl, že se nikdy žádného takového kurzu nezúčastnil. Díky účasti na kurzu pedagogové rozšíří své vědomí o závažnosti tohoto fenoménu a díky kurzům či seminářům budou pružněji reagovat při případném výskytu problému na škole. Jejich povědomí bylo dále zkoumáno z hlediska jejich navrhovaného **postupu při řešení kyberšikany** a také z hlediska **spolupráce**. V tomto případě lze označit jejich znalosti ohledně řešení za dostatečné. Jak uvedlo také několik respondentů, kyberšikana se řeší ve škole zejména tehdy, pokud se na půdě školy odehrála. Pokud k tomuto incidentu došlo mimo budovu školy, je tato situace legislativně nepodchycená a škola by se tím správně ani zabývat neměla. Nicméně z odpovědí lze u většiny respondentů usoudit, že i kdyby se kyberšikana odehrávala mimo školu, ale její aktéři byli právě žáci stejné školy/třídy, pedagogové by tuto problematiku řešili neohledně na místo jejího výskytu.

Pedagogové jsou si vědomi důležitosti **prevence**. Jak již bylo potvrzeno výše, zvýšení počítačové gramotnosti u žáků je jedním z možných preventivních opatření, které se vytváří svým způsobem nevědomě na hodinách IT. Poukazuje se zejména na to, že se s žáky musí neustále komunikovat o bezpečnosti pohybu na internetu a sociálních sítích, především právě na 2. stupni základních škol, kdy se žáci už mohou registrovat na sociálních sítích a mohou se tam „svobodně“ pohybovat. Vzájemná komunikace je v tomto ohledu primárním faktorem.

Z pohledu učitelů je vyzdvihována spolupráce se školním poradenským týmem, kam by se radil psycholog, školní metodik prevence nebo výchovný poradce. Toto je z hlediska prevence ale i případného řešení kyberšikany klíčové a neměla by tato spolupráce být opomíjena. Většina respondentů si byla důležitostí této kooperace vědoma a zahrnuje ji i jako jeden z důležitých faktorů pro **úspěšné vyřešení kyberšikany**.

Z hlediska odpovědí z dotazníku lze usoudit, že učitelé jsou s touto problematikou dostatečně seznámeni. Jsou si vědomi, jak v případech výskytu kyberšikany postupovat, jaká forma prevence je důležitá a vědí také, jak žáky připravit na pohyb ve světě digitálních technologií. Je velmi pravděpodobné, že pokud se učitel dozví o výskytu kyberšikany na škole, ihned zasáhne a situaci se bude snažit vyřešit. Učitelé si totiž sami uvědomují, jaký tento fenomén může mít negativní dopad na dospívající, především na jejich psychické zdraví a vědí, že včasný zásah je rozhodující.

8. Závěr

Rychlost dnešní doby, jejíž základy jsou položeny na rozvoji internetu, poskytuje společnosti více možností, jak rychleji a efektivněji útočit na psychiku jedince. Tento nátlak se nejspíše vyvíjí právě přes sociální sítě prostřednictvím digitálních technologií. Pro začínající učitele je nezbytně důležitá základní orientace v informacích primární prevence, které uvádím v této bakalářské práci. Je nutné žáky neustále poučovat, jak se mají na internetu bezpečně pohybovat, seznámit je s tím, jaká pravidla a zákonitosti při využívání digitálních technologií by si měli osvojit.

Orientace na vyučovací hodiny počítačové gramotnosti či informace o vzdělání pedagogů z hlediska problematiky kyberšikany jsou hlavní náplní praktické části. Jednotlivé odpovědi byly zaměřeny na bezpečnost, dovednosti, zájem dětí a z hlediska zvýšení počtu hodin počítačové gramotnosti také na snížení kyberšikany. Z jednotlivých dotazníků bylo zajímavé zjišťovat, jaký pohled a přístup mají v dnešní době pedagogové na tematiku kyberšikany. Zda jsou ochotni připouštět si závažnost výskytu tohoto jevu na školách nebo kyberšikanu marginalizovat. Překvapením v jednotlivých odpovědích této práce bylo zjištění, že pedagogové různého věku tuto problematiku neopomíjejí.

Skrze tuto práci jsem měla možnost zkoumat a nahlédnout do prostředí, kde je téma kyberšikany řešeno. Více jsem si uvědomila, jak je prostředí sociálních sítí nebezpečné. Díky tomu jsem ráda, že mě toto téma obohatilo především proto, že tyto poznatky mohu využít v mé budoucí praxi. Stejně tak jako pedagogové, tuto práci mohou využít i rodiče, kteří dle mého názoru své děti na sociálních sítích tak často nekontrolují a nepředávají jim potřebné informace k tomu, jak se na internetu chránit. Úspěšného vyřešení kyberšikany lze dosáhnout díky celkové spolupráci školy, učitelů a rodičů.

Výsledky této práce ukazují, že pedagogové jsou s touto problematikou obeznámeni skutečně dobře a vědí, jak se v případě výskytu kyberšikany zachovat. I přesto je ale nutné se neustále vzdělávat a vzdělávat také žáky a lidi okolo sebe. Nezapomínat na to, že tento jev tady bude již navždy a nikdy mu nelze uniknout. Je nutné se alespoň snažit samotný výskyt redukovat a při jeho objevení vědět, jaký vhodný postup řešení zvolit.

9. Zdroje

BARLETT, CH., DOUGLAS, G. (2012): Attacking Others Online: The formation of cyberbullying in late adolescence, <https://psycnet.apa.org/record/2012-11260-004> (cit. 21. 12. 2021).

BENDL, S. (2003): Prevence a řešení šikany ve škole. ISV, Praha.

BLÁHOVÁ, R., ŠALŠOVÁ, L. (2012): Problémy se třídou? Tipy a náměty pro třídní učitele. Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s. r. o., Praha.

BÍLÝ KRUH BEZBEČÍ (2022): Kdo jsme, <https://www.bkb.cz> (cit. 23. 2. 2022)

ČERNÁ, A., a kol. (2013): Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem. Grada Publishing, Praha.

ČECH, T., a kol. (2015): Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování II. Karlova univerzita, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie, Praha.

ČSÚ (2011): Informační a komunikační technologie. Český statistický úřad, Praha <https://www.czso.cz> (cit. 20.12.2021).

E-BEZBEČI.CZ (2008): Co je kyberšikana?, <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/17-cojekybersikana> (cit.25.10.2021).

GRAFF, D., YANAGIDA, T., RUNIONS, K., SPIEL, Ch. (2022): Why did you do that? Differential types of aggression in offline and in cyberbullying, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563221004301> (cit. 14. 3. 2022).

HINDUJA, S., PATCHIN, J. (2010): Bullying, Cyberbullying, and Suicide, https://www.researchgate.net/publication/45289246_Bullying_Cyberbullying_and_Suicide (cit. 20.12.2021).

HOLLÁ, K. (2013): Kyberšikana. Iris.

HOLLÁ, K. (2017): Potenciální kyberagresori a kyberobete v školách – výchovné výzvy. In: Jablonský, T. a kol.: Studia scientifica facultatis paedagogicae. Verbum, Ružomberok, 16, 1, 213-218.

CHAN, T. K. H., CHEUNG, Ch. M. K., LEE, Z. W. Y. (2021): Cyberbullying on social networking sites: A literature review and future research directions, <https://www.sciencedirect.com> (cit. 21. 12. 2021).

JANOŠOVÁ, P., KOLLEROVÁ, L. ZÁBRODSKÁ, K., KRESSA, J., DĚDOVÁ, M. (2016): Psychologie školní šikany. Grada, Praha.

JIRÁSKOVÁ, M. (2012): Vymezení problematiky flame a flame wars v online diskusích v českém prostředí. Bakalářská diplomová práce. Kabinet informačních studií Filosofická fakulta Masarykova univerzita, Brno.

KALAMÁR, Š., KAISEROVÁ, M. (2020): Kyberšikana a její vliv na mládež, <https://www.vsfs.cz/periodika/forezní-vedy-2020-2-04.pdf> (cit. 20. 12. 2022).

KAVALÍR, A., a kol. (2009): Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele. Člověk v tísni, Plzeň.

KLÍMOVÁ, K. (2015): Kyberšikana a její korelace s genderem. Diplomová práce. Institut komunikačních studií a žurnalistiky, katedra mediálních studií Fakulta sociálních věd UK, Praha.

KOCIÁN, F. (2018): Sebe prezentace na sociálních sítích. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií UK, Praha.

KOHOUT, R., KARCHŇÁK, R. (2016): Bezpečnost v online prostředí. Biblio, Karlovy Vary.

KOLÁŘ, M. (2009): Diagnostika a léčba šikanování v praxi, https://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf (cit. 21. 12. 2021).

KOLÁŘ, M. (2011): Nová cesta k léčbě šikany. Portál, Praha.

KOLÁŘ, M. (2016): Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně, <https://www.nidv.cz> (cit. 20. 2. 2022).

KOLLEROVÁ, L., POSPÍŠILOVÁ, A., JANOŠOVÁ, P. (2020): Šikanování kole nás, Středisko společných činností AV ČR, Praha.

KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. (2010): Rizika virtuální komunikace (příručka pro učitele a rodiče). Net University, Olomouc.

KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R. (2019): České děti v kybersvětě. Výzkumná zpráva, O2 Czech Republic & Univerzita Palackého. Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, Olomouc.

- KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R. (2018): E- bezpečí: Kyberšikana cílená na děti (průvodce studiem). Univerzita Palackého, Olomouc.
- LÁTAL, L. (2014): Prevence a diagnostika symptomů oběti kyberšikany pro pediatriy, http://nebudobet.cz/repo/publikace_prevence_a_odhaleni_symptomu_obeti_kybersikany.pdf (cit. 30. 12. 2021).
- LINKA BEZPEČÍ (2022): O nás, <https://www.linkabezpeci.cz> (cit. 23.2.2022).
- MŠMT (2017): Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, <http://www.msmt.cz/> (cit. 20.2.2022).
- MŠMT (2020): Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, <http://www.msmt.cz/> (cit. 20.2.2022).
- NÚV (2014): Všeobecná x selektivní x indikovaná školská primární prevence, < <http://www.nuv.cz> (cit. 20.2.2022).
- NEUMAJER, O., ROHLÍKOVÁ, L., ZOUNEK, J. (2015): Učíme se s tabletem. Využití mobilních technologií ve vzdělávání. Wolters Kluwer, a. s., Praha.
- NIELSEN SOBOTKOVÁ, V. (2014): Rizikové a antisociální chování v adolescenci. Grada, Praha.
- NOTAR, Ch. E., PADGETT, Sh., RODEN, J. (2013): Cyberbullying: Resources for Intervention and Prevention. Universal Journal of Educational Research, 1, 3, 133-145.
- PREVCENTRUM (2022): O nás, <https://www.prevcentrum.cz> (cit. 23.2.2022).
- ŘÍČAN, P. (1995): Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí. Portál, Praha.
- SKÁLOVÁ, D. (2020): Kyberšikana jako etický problém. Magisterská diplomová práce. Katedra filosofie Filozofická fakulta Masarykova univerzita, Brno.
- SKLENÁK, V., et al. (2001): Data, informace, znalosti a internet. Nakladatelství C H Beck, Praha.
- STATISTA (2021): Statistics, <https://www.statista.com/> (cit. 20.12. 2021).
- SUN, Sh., FAN, X., DU, J. (2016): Cyberbullying perpetration: a meta-analysis of gender differences, https://www.ijis.net/ijis11_1/ijis11_1_sun_et_al.pdf (cit. 29.12. 2021).

- SVOBODA, J. (2021): Sociální síť TikTok globálně překonala miliardu uživatelů. V Česku ji používá 1,5 milionu lidí, <https://cc.cz/socialni-sit-tiktok-globalne-prekonala-miliardu-uzivatelu-v-cesku-ji-pouziva-15-milionu-lidi/> (cit. 29.12.2021).
- ŠVESTKOVÁ, R., SOLDÁN, L., ŘEHKA, M. (2019): Kyberšikana. Zdravotně sociální fakulta JU, České Budějovice.
- ŠVRČINOVÁ, V. (2020): Hodnocení pedagogických digitálních kompetencí, https://tvv-journal.upol.cz/en/artkey/tvv-202000005_hodnoceni_pedagogickyh_digitalnich_kompetenci.php?l=en (cit. 18. 3. 2022).
- TECH-LIB (2021): PC, <https://tech-lib.eu/definition/pc.html> (cit. 20.12.2021).
- VÁGNEROVÁ, K., a kol. (2011): Minimalizace šikany – praktické rady pro rodiče. Portál, Praha.
- VÁGNEROVÁ, M. (2004): Psychologie pro pomáhající profese. Portál, Praha.
- VAŇKÁTOVÁ, E. (2012): Kyberšikana. In Bláhová, R., Šalšová, L.: Problémy se třídou? Tipy a náměty pro třídní učitele. Nakladatelství Dr. Josef Raabe, s. r. o., Praha.
- WACHS, S., WOLF, K. D., PAN, Ch. (2012) Cybergrooming: Risk factors, coping strategies and associations with cyberbullying, <https://reunido.uniovi.es/index.php/PST/article/view/9714> (cit. 21. 12. 2021).
- WENDT, R., QUANDT, T. (2016): Cyberbullying, https://www.researchgate.net/publication/289521319_Cyberbullying (cit. 14.4.2022).